

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.21(3)-7

УДК 261

ЕТИКА БІДНИХ У ХРИСТИЯНСЬКОМУ РЕАЛІЗМІ

ETHICS OF POOR PEOPLE IN CHRISTIAN REALISM

В. В. Бринов

Актуальність теми дослідження. Триваюча проблема соціальної нерівності потребує розгляду та пошуку шляхів вирішення. Важливо аналізувати ідеології, що намагаються подолати нерівність, на предмет дотримання загальних цінностей у своїх моральних установках, а також спрямованість на загальне суспільне благо. Метод Рейнхольда Нібура полягає в аналізі етики бідних через розгляд ідеології марксизму як ідеології бідного та робітничого класу.

Постановка проблеми. Технологічний прогрес не вирішує соціальні проблеми, а у деяких випадках посилює їх. Це відбувається через недоліки світової капіталістичної моделі, які полягають у нерівномірному розподілі привілеїв. Через це привілейований клас отримує всі здобутки прогресу та покращує своє життя, а бідні не мають доступу ні до технологій, ні до привілеїв. Через це зростає соціальна напруженість та з'являються передумови класових конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етику бідних та бідності аналізували теологи, філософи, суспільні діячі та економісти. Серед них Густаво

Urgency of the research. Urgent problem of social inequality needs consideration and solutions searching. It is important to analyze the ideologies that seek to overcome inequality in order to preserve the common values in their moral attitudes, as well as to focus on the common public good. Reinhold Niebuhr's method is to analyze the ethics of the poor through considering the ideology of Marxism as the ideology of the poor and the working class.

Target setting. Technological progress does not solve social problems, and in sometimes even increases them. It happens due to the imperfection of the world capitalist model, which results in the unequal distribution of privileges. Thus, the privileged class receives all the gains of progress and improves its quality of life, but the poor have no access both to technologies and privileges. It results in increasing of social tensions and helps for class conflicts to emerge.

Actual scientific researches and issues analysis. Ethics of the poor and poverty was studied and analyzed by theologians, philosophers, social scientists and

Гутьєррес, Іван Петрелла, Дарон Аджемоглу, Абхиджит Банерджі, Юваль Ной Харарі, Дітріх Хайнц, Вільям Джеймс, Дуглас Макінтош та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз марксизму як етики бідних з точки зору християнського реалізму Рейнгольда Нібура.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто історичні передумови відносин між бідними та багатими представниками суспільства. Описано вплив капіталістичного суспільного ладу на посилення нерівності між багатими і бідними. Зазначено, що суспільні відносини пролетарі розглядають з позиції конфлікту класів. Описано, що ідеалістичний шлях до встановлення рівності полягає у марксистській ідеї світової революції та знищенні класів. Підкреслено, що деструктивний характер марксистського ідеалізму полягає у руйнації суспільства. Продемонстровано, що в основі ідей пролетарів лежать заздрість і бажання помсти, а не моральні цінності.

Висновки. З'ясовано, що Рейнгольд Нібура вважав марксизм ідеологією бідних, а соціалістів та комуністів – політичними представниками незаможного класу. Встановлено, що світоглядною етичною позицією пролетарів є соціальний ідеалізм та моральний цинізм. Визначено, що моральний цинізм проявляється у відкиданні етичних здобутків суспільства, у тому числі національних ідей. З'ясовано, що надії на побудову ідеального суспільства після світової революції є релігійними по своїй природі. Встановлено, що попри

economists. Among them there are Gustavo Gutierrez, Ivan Petrella, Daron Acemoglu, Abhijit Banerjee, Yuval Noah Harari, Heinz Dietrich, William James, Douglas Macintosh and others.

The research objective. The purpose of the article is to analyze Marxism as an ethic of the poor in terms of Christian realism of Reinhold Niebuhr.

The statement of basic materials. The article observes the historical background of relations between the poor and the rich. The influence of the capitalist social order on increasing inequality between rich and poor is described. It is noted that the proletarians think about social relations from the position of class conflict. It is described that the idealistic path to equality is the Marxist idea of worldwide revolution and the annihilation of class structure. It is emphasized that the destructive nature of Marxist idealism aims to the destruction of society. It is demonstrated that the ideas of the proletarians are based on envy and desire for revenge, not on moral values.

Conclusions. Reinhold Niebuhr was found to regard Marxism as the ideology of the poor, and the socialists and communists as political representatives of the poor class. It is established that the ethical position of the proletarians is social idealism and moral cynicism. It has been determined that moral cynicism is manifested in the rejection of ethical achievements of society, including national ideas. It is found that the hopes of building a perfect society after the worldwide revolution have religious nature. It is found that despite the accurate description of the problems of

точний опис проблем суспільства, ідеї марксистів не можуть бути втіленими у життя через сентиментальні спекуляції на мріях знедолених та через деструктивне відношення до всієї світової системи.

Ключові слова: економічна нерівність, нерівність привілеїв, етика бідних, марксизм, соціалізм, християнський реалізм, Рейнхольд Нібур.

society, the ideas of Marxists cannot be put into practice because of sentimental speculation on the dreams of the underprivileged and because of their destructive position to the entire world system.

Keywords: economic inequality, privilege inequality, ethics of the poor, Marxism, socialism, Christian realism, Reinhold Niebuhr.

Актуальність теми дослідження. У світі питання суспільної нерівності існує стільки часу, скільки існує саме суспільство. Проблематика соціальної нерівності частіше за все розглядається у контексті економічної нерівності як протистояння бідних і багатих, але позиція Рейнхольда Нібура полягає у розгляді нерівності привілеїв. Власницька нерівність відображає тільки економічну сторону суспільних відносин, а нерівність привілеїв розглядає суспільну нерівність комплексно, з урахуванням політичного впливу та суспільного становища. Незважаючи на те, що першим ідеологію захисту бідних як пригнобленого класу, який прагне відновити справедливість розробив Карл Маркс у середині XIX століття, його ідеї впливали на суспільний та політичний лад, а також на розуміння суспільної справедливості, протягом всього XX століття. Тому філософи та теологи XX століття, повертаючись до питання відновлення соціальної справедливості, не могли оминати позицію марксистів та соціалістів як захисників бідних. Рейнхольд Нібур протиставляв позицію пролетарів позиції середнього класу, який не потерпав від економічної і соціальної несправедливості, а також позиції привілейованого класу, який отримував максимальний зиск та привілеї від чинної соціально-економічної системи.

Постановка проблеми. Незважаючи на значний суспільний та технологічний прогрес, який відбувся від початку XX століття, питання соціальної та економічної нерівності досі не вирішене. Хоча прогрес зробив можливим доступ широких мас населення до освіти, але технології більшою мірою покращили життя людей у розвинених країнах, і мало вплинули на життя бідних людей та пересічних жителів країн, що розвиваються. Таким чином, нерівність привілеїв демонструє проблему доступу до усіх благ та надбань технологічного прогресу, а не тільки матеріальних благ. Через те, що соціалістичні ідеї досі популярні у світі, потрібно розуміти різницю у поглядах на відновлення соціальної справедливості з точки зору багатих та бідних. Аналізуючи питання суспільних відносин, Рейнхольд Нібур наголошує етичних та

моральних аспектах цих відмінностей, а також пояснює причини популярності соціалістичних ідей серед бідного класу. Через те, що соціальна несправедливість є однією з точок соціальної напруги, що може потенційно приводити до суспільних конфліктів, необхідно досліджувати етику бідних для збереження рівноваги у суспільстві та пошуку шляхів подолання нерівності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання соціальної нерівності та соціальної справедливості звертаються не тільки філософи та богослови, а також економісти, політологи та суспільні діячі. З теологів та філософів до питання суспільної справедливості звертались прихильники теології визволення, зокрема Густаво Гутьєррес, Іван Петрелла та інші. Суспільно-економічну думку розвивали Дарон Аджемоглу, Абхіджіт Банерджі, Кейт Реворт та інші. З точки зору соціології цю проблему розглядали Юваль Ной Харарі та Нассім Талеб тощо. Соціалістичні погляди на справедливість у сучасному світі розвиває Дітріх Хайнц. З прагматичної позиції суспільні питання розглядали філософи Вільям Джеймс та Дуглас Макінтош. Позиція Рейнхольда Нібура є синтезом християнської та прагматичної думки, і становить цінність через критичне ставлення до ідеалістичних концепцій.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз етики бідних людей у християнському реалізмі Рейнхольда Нібура. В рамках дослідження буде розглянуто вплив соціалістичних ідей на суспільну позицію бідних, а також проаналізовано моральні якості бідних, якими вони виправдовують пошук та встановлення нової справедливості.

Основний матеріал. Суспільний порядок Середньовіччя чинив несправедливість по відношенню до бідних практично без спротиву з їхнього боку. Нібур пише, що рідкі та нечисленні повстання бідних були “відображенням поривів голодних людей, яким бракувало соціальної філософії, щоб надати гідність та постійний поштовх своїм зусиллям, та політичної стратегії, яка б відповідала проблемам, що повстають перед людьми” [2, с. 142]. Ці повстання не змінювали загальної тенденції покори, яку демонстрували представники бідних прошарків населення у Середньовіччі. Щодо індустріальної епохи, робітничий клас вже виявляє “моральний цинізм, ідеї загальної рівності, революційний героїзм, анти-націоналізм та інтернаціоналізм, піднесення свого класу” [2, с. 142]. Така зміна у меншій мірі є здобутком демократичних рухів, а здебільшого є наслідком зміни економічної моделі з феодальної на капіталістичну та індустріальну.

Середньовічні соціальні зв'язки були персоналістичними. Відносини працівників та їх керівників, або господ і слуг, були персональними та дуже тісними, що давало можливість пом'якшувати чи навіть зводити нанівець соціальну несправедливість та класову нерівність. Все залежало від

персональної відповідальності лордів та керівників, яка вважалась моральним здобутком. Проте розвиток технологій збільшив і концентрацію влади, і вплив власників у суспільстві. З іншого боку, індивідуальні якості працівників втратились у масовості виробництва, що привело до втрати персональних відносин в процесі виробництва. Тим самим економічні мотиви трудових відносин прийшли на зміну етичним та соціальним мотивам.

Отже, персоналістичні запобіжники соціальної нерівності були втрачені, гроші стали головним мірилом трудових відносин, а очевидна різниця між доходами власників і працівників посилила конфронтацію та класовий конфлікт. Нібур пише, що марксистська ідеологія є доволі точною інтерпретацією світогляду свідомих пролетарів та їх позиції щодо суспільства та історії. “Якщо ми проаналізуємо відношення політично свідомих робітників з етичної точки зору, то їх найбільш яскравою характеристикою буде поєднання морального цинізму та безумовного рівноправного соціального ідеалізму, якому вони зраджують. Індустріальні робітники мають небагато впевненості у моральності людей, але це не заважає їм висувати жорсткі етичні ідеали для суспільства” [2, с. 144].

Моральний цинізм визначає себе у філософських термінах марксистської матеріалістичної та детерміністичної інтерпретації історії. Маркс описував економічний детермінізм як неминучі товарні відносини, які не залежать від волі людей та відповідають певному ступеню розвитку промисловості у суспільстві. За Марксом, економічна структура суспільства складається з сукупності цих товарних відносин, та є фундаментом на якому будуються юридичні та політичні суспільні відносини. Таким чином, Маркс вважав, що від ступеню розвитку виробництва залежать соціальні, політичні і навіть духовні процеси у суспільстві та житті в цілому [4].

Цей детермінізм не має абсолютної форми, проте з нього походить абсолютний моральний цинізм. Відносини класів у суспільстві описуються виключно у категоріях конфлікту різних сил. Нібур пише: “Через те, що всі культурні, моральні та релігійні сили є ідеологіями, які раціоналізуються, проте мають незначний вплив на економічну поведінку різних класів, робиться припущення, що влада, яка виникає з володіння засобами виробництва і яка призводить до соціальної несправедливості, не може бути послаблена, стримана або знищена іншими методами, окрім застосування сили проти неї” [2, с. 146].

Позиція комуністів полягає у тому, що навіть якщо у пролетарського класу немає можливості захопити владу у буржуазії, то з часом, через активний спротив пролетарів, капіталістична влада буде змушена витратити все більше ресурсів на централізацію апарату влади і менше – на економіку. З часом це неминуче призведе до послаблення позицій буржуазного класу та дасть можливість

захопити владу. Таким чином, з точки зору комуністів, при забезпеченні соціальної напруги серед пролетарського класу, капіталізм приречений на знищення, і головне – тільки підтримувати потрібний градус класового конфлікту.

Моральний цинізм марксизму та комунізму полягає у запереченні етичних здобутків у політичній площині, через відмову від демократичних ідей. На їх думку, демократія є інструментом буржуазії для пригноблення робітничого класу. Нібур пише, що марксистська теорія знаходиться повністю за межами системи сентиментів та відданостей, у яких коріниться об'єднуюча сила нації [2, с. 150]. Це відбувається у тому числі і через те, що у звичайному суспільстві патріотичний сентимент настільки потужний, що люди готові миритися і зносити несправедливості заради блага держави.

Але після поширення ідей марксизму, пише Нібур, “сучасні робітники почали жертвувати своїм патріотизмом майже у тій мірі, у якій вони потерпають від соціальної несправедливості” [2, с. 151]. Втрата національної лояльності відбувається на користь класової лояльності, і робітники відчують більшу єдність із представниками робітничого класу, ніж із своєю нацією. Усвідомлення приналежності до певного класу найчіткіше приходить через конфронтацію по класових позиціях, тобто через загострення класової боротьби. І для того, щоб залучення нових прибічників до робітничого класу було якомога простішим, марксизм максимально спрощує картину світу та пропонує одну просту відповідь на багато складних запитань.

Цей підхід також імпує неосвіченим групам населення, які вимагають негайних змін на краще та відновлення соціальної справедливості у свій бік. Таким чином, ідея революції, яка призведе до глобальної переоцінки цінностей та побудови нового справедливого суспільства, для Маркса і марксистів є релігійною по своїй суті. Але якщо ідеї християнського відновлення справедливості полягають у втручанні Бога та прояві Божественної сили через людське смирення, то матеріалістичний підхід Маркса вважає, що для цього буде достатньо тієї влади, яку пролетарі заберуть у буржуазного класу.

Нібур влучно характеризує цю різницю поглядів: “Виходить, що обіцянка наслідувати землю дана не лагідним, а слабким” [2, с. 154]. Християнська есхатологія наголошує, що добро переможе або власною силою, або силою, що підкріплюється Божою милістю. Есхатологія марксизму вважає, що справедливість буде встановлена через те, що слабкість стане сильною за допомогою економічних чинників та логіки суспільного розвитку. Нібур далі пояснює: “У свідомості марксистів політичні надії сягають релігійних масштабів, через ігнорування меж раціонально обґрунтованих можливостей. Так само, як у свідомості християн моральні надії мають релігійне підґрунтя” [2, с. 155].

Отже, серед аморальних етичних установок пролетарського класу можна виділити егоїзм та бажання помсти. Нібур вважає, що егоїзм проявляється у “проголошенні пролетарського класу найбільш значущим у майбутньому, незважаючи на фактичну відсутність значення та впливу у суспільстві на даний момент” [2, с. 156]. Згубність бажання помсти полягає у тому, що створений репресивний апарат, після “встановлення історичної справедливості” до представників попереднього ладу, починає загрожувати вже новому ладу, через пошук “класових ворогів” всередині суспільства. Все це наочно проілюстровано та практично підтверджено на прикладі репресивного апарату СРСР.

Нібур відзначає, що вислів “від кожного по здібностям, кожному по потребам” демонструє парадоксальний цинізм марксистського соціально-етичного ідеалу, який полягає одночасно у запереченні будь-яких зобов'язань до інших, та у встановленні абсолютно справедливого суспільства. Яким чином зміниться природа людини, щоб мати можливість існувати у такому суспільстві, у марксистів немає відповіді. Їхній ідеал суспільної рівності проголошується не через етичне бачення суспільства, а через почуття заздрості до інших, яка виникла з нерівності і несправедливості людського життя. Про реакційність та аморальність марксистських ідей навіть самі соціалісти говорять відкрито. Вільгельм Лібкнехт проголошував у 1899 році: “Жалість до бідності, ентузіазм до рівності і свободи, визнання соціальної несправедливості та бажання її викоринити – це не соціалізм. Осуд багатства та повага до бідності, яку проголошує християнство та інші релігії, не є соціалізмом. Комунізм ранніх часів, який існував до поширення приватної власності, та який в усі часи і серед усіх людей був недосяжною мрією деяких ентузіастів, не є соціалізмом. Примусове зрівнювання, яке захищають так звані еквалітаристи, – то не соціалізм. У всіх цих проявах бракує справжнього фундаменту капіталістичного суспільства з його класовими антагонізмами. Сучасний соціалізм є дитям капіталістичного суспільства та його класових антагонізмів. Без них він не може існувати. Соціалізм та етика – це окремі речі. Цей факт потрібно пам'ятати” [1].

Така спроба соціалістів виставити класову боротьбу за рамки питань етики і моралі суперечить обіцянкам і надіям пролетарів на побудову справедливого суспільства, яке описується у моральних категоріях “рівності” та “справедливості”. Але окрім рівності та справедливості, марксисты говорять про знищення інституту приватної власності [3, с. 87]. Вони вважають, що власність це джерело економічної влади, нерівномірність власності і влади породжує несправедливість, а для подолання несправедливості потрібно націоналізувати економічні інструменти, знищити саме явище економічних класів і таким чином забезпечити рівність всіх членів суспільства.

Але їх хибність полягає у тому, що нерівність створюється нерівномірністю привілеїв, а не тільки нерівномірністю матеріальної власності. Тому якщо при знищенні інституту власності залишаться привілеї, нерівність не буде подолано. Втім, небезпеку неконтрольованої влади марксистки описують дуже точно, хоч і намагаються боротись із нею хибним шляхом. Нібур зазначає: “У розвиненому суспільстві політична чи економічна влада завжди буде централізуватися і запобігти згортанню економічної влади може тільки пильна та спроможна держава, яка на заміну економічній владі використовує політичну” [2, с. 163-164]. Для контролю економічного впливу потрібен співмірний політичний вплив. Якщо у суспільстві залишаються джерела влади, то людство буде вимушене наділяти тих, хто цю владу контролює, найбільшою мірою самоконтролю. Але разом з тим, слід мінімізувати чинники суспільної влади, та взяти їх під суспільний контроль. Тобто, проблема економічної і соціальної нерівності існує, і небезпека надмірної концентрації влади, яку описують марксистки, теж існує.

Помилка привілейованих класів полягає у тому, що вони не помічають цієї соціальної напруженості, та стоять на позиціях гуманістичного ідеалізму. Ідеалісти з привілейованих класів вважають, що прогрес сам по собі зробить суспільство більш справедливим та кращим, і їхня точка зору на прогрес зумовлена тим, що вони є основними здобувачами зиску з індустріальної економіки, і такий прогрес збагачує їх особисто, та збільшує кількість ресурсів під їхнім контролем.

Але небезпека централізації влади проявляється не тільки зсередини суспільства. Надмірна централізація влади та привілеїв загрожує відносинам між державами на міжнародному рівні, через те, що кожна спільнота намагається бути економічно незалежною, наскільки це можливо, від інших. Держави вимагають для себе ринків збуту для вироблених товарів, проте не поспішають самі надавати свої ринки для збуту товарів інших. Нібур вважає це проявом “сліпого егоїзму влади у світі нерівномірної економічної сили” [2, с. 166]. Така нещирість у відносинах не тільки робить війни неминучими, але і не дає задовольняти навіть нагальні потреби націй.

Отже, Нібур вважає, що пролетарі мають доволі точну оцінку проблем сучасного суспільства, через те, що вони з усіх класів є найбільш віддаленими від сучасної цивілізації. Але, саме через те, що пролетарі знаходяться зовні цивілізації, вони не помічають раціональних та відроджуючих сил, які діють всередині суспільства. Крім того, марксизм вимагає від усіх членів суспільства “погодитись з авторитарною філософією історії та повірити у їхню методику суспільної трансформації, яка ближча до релігійних вірувань, ніж до наукових теорій” [2, с. 167].

З такими поглядами марксистки можуть бути щирими, але це

не означає, що їх теорії вірні та працездатні. Через непохитну переконаність марксистів у необхідності світової революції, потрібно “ретельно дослідити наявність альтернатив, які б пропонували викорінення несправедливості та зла, яке наявне у сучасному суспільстві, проте не зачіпали б механізмів, які сьогодні це зло стримують, а також не породжували б нові несправедливості замість старих” [2, с. 167].

Такий підхід підіймає дві проблеми, які пролетарі не хочуть розглядати. По-перше, марксистичне бачення сучасного суспільства нічого доброго, вартого захисту. По-друге, він не обтяжує себе прорахуванням ризиків у майбутньому, тому що люди, які знаходяться у розпачливій позиції, мають дещо романтизовані погляди на майбутнє та вважають, що “гірше, ніж зараз, не буде”. Таким чином, марксизм залишається ідеологією бідних, які не хочуть брати відповідальність за своє життя та за своє майбутнє. Його ідеї не були успішно втілені в жодній країні через реакційність до капіталізму, а також відсутність самостійного етичного базису.

Висновки та перспективи дослідження. Розглянуто етику бідних у дискурсі християнського реалізму. З’ясовано, що Рейнхольд Нібур вважав марксизм ідеологією бідних, а соціалістів та комуністів – політичними представниками незаможного класу. Встановлено, що світоглядною етичною позицією пролетарів є соціальний ідеалізм та моральний цинізм. Зазначено, що суспільні відносини пролетарі розглядають з позиції конфлікту класів. Визначено, що моральний цинізм проявляється у відкиданні етичних здобутків суспільства, у тому числі національних ідей. Описано, що ідеалістичний шлях до встановлення рівності полягає у марксистській ідеї світової революції та знищенні класів. Підкреслено, що деструктивний характер марксистського ідеалізму полягає у руйнації суспільства. З’ясовано, що надії на побудову ідеального суспільства після світової революції є релігійними по своїй природі. Продемонстровано, що в основі ідей пролетарів лежать заздрість і бажання помсти, а не моральні цінності. Крім того, хибність підходу до суспільної нерівності полягає у боротьбі з економічною нерівністю замість нерівності привілеїв. Зазначено, точний опис проблем суспільства, ідеї марксистів не можуть бути втіленими у життя через сентиментальні спекуляції на мріях знедолених та через деструктивне відношення до всієї світової системи.

Перспективи дослідження полягають у критичному аналізі популізму як ідеології сучасного бідного та неосвіченого класу, а також у порівнянні сучасних прагматичних суспільно-політичних рухів з християнським реалізмом.

Список використаних джерел:

1. Liebknecht, W., 1899. 'No Compromise – No Political Trading. Part 2'. Available at : <<https://www.marxists.org/archive/liebknecht-w/1899/nocomp/nocomp2.htm>> [Accessed 9 April 2020].
2. Niebuhr, R., 1960. 'Moral Man and Immoral Society', New York : *Charles Scribner's Sons*.
3. Niebuhr, R., 2011. 'The Children of Light and the Children of Darkness: a vindication of democracy and a critique of its traditional defense', Chicago : *The University of Chicago Press*.
4. Маркс, К., 1926. 'До критики політичної економії', Харків : *Державне видавництво України*, 198 с. Режим доступу : <<https://vpered.wordpress.com/2013/12/23/karl-marx-zur-kritik-der-politischen-okonomie/>> [Дата звернення 9 квітня 2020].

References:

1. Liebknecht, W., 1899. 'No Compromise – No Political Trading. Part 2'. Available at : <<https://www.marxists.org/archive/liebknecht-w/1899/nocomp/nocomp2.htm>> [Accessed 9 April 2020].
2. Niebuhr, R., 1960. 'Moral Man and Immoral Society', New York : *Charles Scribner's Sons*.
3. Niebuhr, R., 2011. 'The Children of Light and the Children of Darkness: a vindication of democracy and a critique of its traditional defense', Chicago : *The University of Chicago Press*.
4. Marks, K., 1926. 'Do krytyky politychnoi ekonomii (A Contribution to the Critique of Political Economy)', Kharkiv : *Derzhavne vidavnicztvo Ukraini*, 198 s. Available at : <<https://vpered.wordpress.com/2013/12/23/karl-marx-zur-kritik-der-politischen-okonomie/>> [Data zvernennya 9 kvitnya 2020].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.21(3)-8

УДК 261

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БОЖЕСТВЕННОЇ ВОЛІ ЯК ДЖЕРЕЛА
ЄВРЕЙСЬКОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПОТЕНЦІАЛУ
СВОБОДИ ВОЛІ ЛЮДИНИ**

*THE INTERPRETATION OF DIVINE WILL
AS THE SOURCE OF JEWISH LAW IN THE CONTEXT
OF THE POTENTIAL OF HUMAN'S FREEDOM OF WILL*

Д. М. Франків

Актуальність теми дослідження. Сьогодні в рамках гуманітарної науки розгортається дискусія про релігійні джерела права і багато дослідників релігійного права цю проблему

Urgency of the research. A debate on religious sources of law is unfolding within the humanities nowadays. Many scholars of religious law understand this problem quite simply but it is not so